

רעיון לחופה; שבועות; בחירת עם ישראל; "כפייה דתית"

ב"מסורה" (חוברת ח', ניסן תשנ"ג) הביא העורך בשם מו"ר זצ"ל לענין ברכת "מקדש עמו ישראל ע"י חופה וקדושין", שהעולם מקשים מדוע הקדימו חופה לקדושין, הלא חופה היא נשואין וזה בא אחרי אירוסין, והרב זצ"ל אמר בשם סבו הגר"ח הלוי שזה בנוי על יסוד הרמב"ם ריש הל' אישות שמתאר שם השתלשלות ענין אישות מקודם מתן תורה, שאדם פוגע אשה בשוק וכו' שהיא נחשבת כאשתו מאחר שהיא בעולת בעל, ואחרי מ"ת נתחדש דין קדושין לעם ישראל. וא"כ, הברכה משקפת את ההתפתחות הזאת, שבתחילה היה רק חופה ואח"כ ע"י שנתקדש עם ישראל בהר סיני וניתנו לנו כל דיני אישות, אנו מארסין תחילה ע"י קדושין. ודפח"ח.

ואח"כ הביא הרמב"ן (עי' שטמ"ק כתובות דף ז') שבסיני נתקדשו כלל ישראל להקב"ה ע"י חו"ק, וז"ל, ואית דגרסי בקדושין, פי' חופה הר שכפה כגיגית, בקדושין היינו התורה, קדמה חופה לקדושין שהחופה היה שקבלו התורה, ופי' יפה הוא, עכ"ל. ולכאורה כוונתו בזה, שהנוסח הוא "מקדש עמו ישראל ע"י חופה בקדושין" (ולא בקדושין) דהיינו שהיה שכה הקב"ה על ישראל היה בצורת חופה, והקדושין היה קבלת התורה. אולם קשה לי, שהלא א"כ מתן תורה היה באונס, וכקושית הגמ' בשבת דף פ"ח "מודעא רבה לאורייתא", ומה לי התירוץ שתירצו שם ש"הדר קבלוה בימי אחשורוש" הלא החתן והכלה עומדים לפנינו ומה טעם יש בדבר שאנו מזכירים קדושין באונס, הלא קדושין כאלה אינם תופסים.

ונראה פירוש אחר הדומה קצת לזה של הרמב"ן, והוא שהלא יש סתירה באגדות חז"ל לענין מ"ת, שענין כפה עליהו הר כגיגית מוכיח שהתורה ניתנה לנו באונס ושעם ישראל הינו עם סגולה שלא ברצונו. ומאידך, הגמ' ריש ע"ז מביאה האגדה שהחזיר הקב"ה את התורה לכל אומה ואומה וכו', שמזה מוכח שקבלת התורה היתה ברצון, וכמאמר הכתוב "נעשה ונשמע", ועי' בתוס' בשבת שם שהקשה על האגדה של כפה עליהו הר כגיגית, הלא הכתוב אומר נעשה ונשמע. והנה הגמ' מקשה הא הוי מודעא רבה לאורייתא וכנ"ל, והתירוץ הוא מ"קיימו וקבלו" שבימי אחשורוש קבלו מרצון וכו' וכנ"ל. אבל אם אמנם בתחילה, בתקופת המדבר, היתה קבלתם באונס, זה נוגד האגדה על החזיר את התורה לכל אומה ואומה, וגם הנעשה ונשמע.

אלא ודאי שאגדות אלה אינן מתכוונות למאורעות היסטוריים כלל וכלל, שהלא מקרא מלא הוא "נעשה ונשמע". וכשמסתכלים בעומק דבריהם ז"ל נווכח לדעת שהעימות בין שני המושגים האלה, של תורה ברצון ותורה באונס, הינו עימות פסיכולוגי-פנימי שכל יהודי בכל דור ודור צריך להתמודד בו. דהיינו, שניהמושגים באים כאחד בתודעת היהודי והוא מתלבט בשניהם. כשאדם נולד כיהודי, יהדותו חלה עליו בע"כ שהלא נולד לאם יהודיה ללא נשאל וללא הסכים לזה. וזה מסומל ע"י האגדה של כפה עליהו הר כגיגית. ואם היהודי נשאר בהרגשה זו שיהדותו באה עליו בכפייה, ושהיא לו גורל ולא יעוד, אוי ואבוי לו שיוורש כל השליליות שבעם ישראל--עם לבדד ישכון, שה אבוד בין האומות, אלפיים שנות גלות, תורה ומצוות שהן עליו כעול וכמשא וכו'. אבל ברגע שפונה לצד השני, שהקב"ה כאילו הוזנח ע"י כל או"ה ואנחנו לבדנו ענינו לו נעשה ונשמע ללא תנאי כלל, זה סימן שאנו בחרנו בו ית' כביכול, שמרצוננו הטוב התנדבנו להיות עם ה', ולפיכך אנו מרגישים ונהנים מכל החיוב והטוב והמשמח שביהדות--המאור שבתורה, "רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות", העוה"ב והשכר הצפון לצדיקים, אהבת ה', וכו' וכו'.

הרי ששתי אגדות נוגדות אלה אינן במישור ההיסטורי אלא הקיומי, האכסי-  
סטנציאלי, בתודעת היהודי, והוא מתלבט בהן עד שמצהיר בלב מלא "נעשה  
ונשמע".

וזה משתקף בברכת אירוסין. החופה, כפי שציין הרמב"ן, היא סמל להר-  
שכפה עלינו, להכרחיות ולאונס בתודעת היהודי, וזה בא בראשונה כשנולד  
טרם למד לדעת ולהבין גדלות התורה ואצילות היהדות. אבל משנתגדל ועמד  
על דעתו, מגיב בחיוב להזמנת בוראו לקדושין, ועונה ואומר נעשה ונשמע,  
וזה מסומל ע"י קדושין שהוא תמיד מרצון. ולפיכך מקדימים חופה לקדושין  
בברכה.

וכך הוא בחתן וכלה כשניגשים לחופה. מן הנמנע שגם שניהם ירגישו  
בפנימיות לבם לכה"פ קצת מן הקצת של דו-ערכיות זו, אמביבאלנטיות זו,  
נימה של ספק והיסוס המתגנב לתוך תודעתם, וזה מקביל לכפיית ההר-  
שכאילו מישו מכריחם להנשא לזה או לזו. אבל לעומת זה יש השמחה של  
הסכמה מלאה מרצונם הטוב להשתדך זל"ז, אהבת דודים והשאיפה לקראת עתיד  
מזהיר לשניהם וכו'. ויסוד זה של רצון מתגבר על ההיסוסים שהם הרגש של  
בע"כ, ועל זה ראוי להלל ולשבח ולברך את ה'.